

Entre l'activitat acadèmica i la política, la universitat i la societat

Dolors Comas d'Argemir

Vull començar, com no pot ser d'una altra manera, expressant el meu agraïment per tot el que suposa avui recollir aquesta distinció. Gràcies, Virgínia, per la teva lliçó, plena de continguts interessants, importants. Gràcies a l'Observatori de la Igualtat per la tasca que fa i per la proposta de distinció. Gràcies a la Universitat Rovira i Virgili, i a tu, rector, per donar suport a aquest acte i, amb la teva presència, donar-hi el màxim relleu universitari. Gràcies especialment a la Maria Antònia Ferrer, vella amiga i companya, referent per tots nosaltres. Maria Antònia: tu ja saps quanta gent t'estima i et reconeix. Gràcies al Gabinet de Comunicació pel magnífic i entranyable vídeo que han fet.

Vull agrair, i molt, la distinció. La valoro. M'emociona. Té un significat particular per mi. He estat més de dotze anys fora de la Universitat, i això constata que no sols aquesta absència no ha significat l'oblit, sinó que, al contrari, es valora el que he fet en la Universitat, el que hi fet fora i es valora que hagi tornat. És la millor rebuda que he pogut tenir.

Com valoro i com m'emociona que tantes persones m'hàgiu vingut a acompanyar. També les expressions d'afecte dels qui no han pogut assistir en aquest acte i els hauria agradat. Us ho agraeixo des del sentiment més profund. Sou aquí companys i companyes del Departament d'Antropologia, Filosofia i Treball Social, però també de molts altres

departaments i instàncies universitàries: alumnes, professors, personal d'administració i serveis. Heu vingut, amics i amigues, de l'àmbit polític i sindical: d'Iniciativa per Catalunya Verds (tant de Barcelona com de Tarragona), de Comissions Obreres, de la Fundació Cipriano Garcia, del Consell de l'Audiovisual de Catalunya. Hi ha també els meus fills, en David i la Roser (tots dos alhora!), en Jordi, la meva germana Montse i en Joan. I hi sou també molts altres amics i amigues entranyables, que us heu desplaçat avui fins aquí per acompanyar-me. És tot plegat una mostra de com l'àmbit acadèmic, l'àmbit polític i el personal es barregen, i són difícils de destriar, perquè formen part del que ha estat la meua trajectòria vital.

En aquesta intervenció faré una reflexió molt breu sobre la relació entre l'activitat acadèmica i la política, prenent com a referència la meua pròpia experiència en aquests terrenys. I la primera pregunta que m'ha vingut al cap és la següent: M'ha servit ser antropòloga per a l'activitat política i institucional? Evidentment, no he estat diputada o regidora en qualitat de la meua professió, de tenir un títol o de no tenir-lo. Però sí que influeix quins coneixements poses a disposició de la política, i quina actitud hi adoptes.

El coneixement. Quan fas activitats polítiques, el coneixement l'aboques en tot allò que fas i en la mena de temàtiques en què t'especialitzes. En l'activitat com a regidora a Tarragona, sempre a l'oposició, havia de tocar aspectes molt diversos. Però al Parlament de Catalunya i, després al Consell de l'Audiovisual de Catalunya, em vaig dedicar sobretot als temes socials i als mitjans de comunicació, que són els que he treballat més i entronquen amb els meus interessos en l'àmbit acadèmic. Això en les institucions, perquè en el territori em trobava amb situacions i problemes de tota mena, majoritàriament conflictes ambientals que lògicament calia atendre. Van ser els anys en què es volia fer el transvasament de l'Ebre, en què es van multiplicar els conflictes pels parcs eòlics i també per la central de gas que Enron volia instal·lar a Móra d'Ebre. Hi havia, a més, els temes de seguretat industrial, el problema a Flix dels residus químics i radioactius causats per l'activitat d'Ercros, el conflicte amb l'abocador de Tivissa, el projecte ITER... I en aquest terreny vaig ser jo la que vaig haver d'aprendre, i molt, sobre fissió i fusió nuclears, sobre el model energètic de Catalunya i la insuportable pressió en el territori de Tarragona,

sobre la gestió de l'aigua i l'impuls de la nova cultura de l'aigua, sobre la gestió de residus...

Vull posar un parell d'exemples de la transferència de coneixement a la política. Cal dir que, al Parlament, els diputats i les diputades fan un reconeixement implícit de les capacitats de cadascú, especialment quan es tracta d'aspectes que no són al centre de la confrontació política. L'exemple que volia posar és el de l'abordatge de les mutilacions genitals femenines (o ablació). El desencadenant va tenir lloc el 2002, arran de l'alarma que va provocar que una nena de Girona li expliqués a la mestra els seus neguits, ja que estava a punt de viatjar a Gàmbia amb els seus pares. Els mitjans de comunicació van difondre el problema, tot explicant la pràctica de l'ablació del clítoris amb imatges molt colpidores i sensacionalistes. La reacció immediata d'alguns diputats va ser la de dir que calia endurir el Codi penal i incloure-hi específicament aquest supòsit. Comparteixo la necessitat d'eradicar aquesta pràctica, però no els mètodes que s'estaven proposant, basats sols en la repressió. Vaig provocar una reunió informal, ràpida, amb un diputat de cada partit i vaig explicar que el que s'aconseguiria és la criminalització de determinada gent i que en cas de malaltia les mares no portessin les seves filles al metge, i els vaig demanar que escoltessin una antropòloga especialista en aquestes qüestions, sense premsa ni publicitat. Va ser així que vam tenir una sessió de treball amb Adriana Kaplan, antropòloga especialista en el tema, i, penso, que va ser força útil, perquè va saber explicar de manera molt entenedora els motius i les formes de la mutilació genital femenina i, com ella estava col·laborant directament per eradicar-la en programes d'educació sexual i reproductiva i amb grups de dones africanes. Va saber transmetre quines serien les actuacions més adequades per evitar aquesta pràctica, relacionades amb la prevenció, l'educació i la negociació, i va convèncer. Finalment, vam acabar fent una resolució conjunta de tots els grups parlamentaris. Tothom va reconèixer, de fet, la seva autoritat com a antropòloga, no sols perquè coneixia bé el tema, sinó també perquè amb la seva implicació pràctica podia parlar d'actuacions, de coses concretes que calia fer, que és el que des de l'àmbit polític es necessitava saber.

L'altre exemple prové del Consell de l'Audiovisual de Catalunya. La major part del treball consistia a fer el seguiment del compliment de les disposicions legals per part dels operadors de ràdio i televisió a

Catalunya, pel que fa a protecció de menors, publicitat, o compromisos contractuals. Es pot deduir fàcilment que tot allò relacionat amb els continguts del mitjàns era el que més m'atreia. I en aquest terreny vaig poder eixamplar algun dels camps d'actuacions. Un dels quals té veure amb la representació de les dones en els mitjàns, que reflecteixen de manera insatisfactòria els avenços en igualtat assolits en la nostra societat. I entre les diferents activitats que vam fer, vull destacar l'elaboració de materials orientats a la formació de futurs periodistes i professionals dels mitjàns, que vam promoure conjuntament el Consell de l'Audiovisual de Catalunya, l'Institut Català de les Dones i el Col·legi de Periodistes de Catalunya, i que va elaborar un grup de treball des d'una metodologia participativa que incloïa periodistes de 23 mitjàns de comunicació diferents. El resultat és la publicació de *Gènere i mitjàns de comunicació. Eines per visibilitzar les aportacions de les dones*, que es va distribuir entre les diferents universitats catalanes i que resulta un instrument interessant i útil per a la formació, amb multitud d'exemples, anàlisis, dades i aportacions.

L'actitud, la manera de treballar. L'activitat institucional va resultar molt intensa per mi, especialment perquè tant el grup municipal a Tarragona com el grup parlamentari eren molt petits i això implicava molta feina. Però el que més em satisfieia de la participació política és el contacte directe amb la gent, amb els problemes de la ciutadania. I, en aquest sentit, la presència en el territori, la relació amb els moviments socials, les reunions amb veïns i veïnes, les reunions amb professionals de l'educació o de la sanitat donaven elements per a l'actuació política, i es canalitzaven els problemes cap a l'Ajuntament, cap al Parlament o cap al Govern. Saber escoltar i entendre les raons de la gent és substancial en aquesta tasca. I també cal saber dir que no a determinades demandes. Però en tot cas, cal escoltar i ser en els llocs on passen les coses. De vegades em sentia en situacions molt similars a les que experimentem els antropòlegs quan fem treball de camp i practiquem l'observació participant: immersió en els problemes, participació en les lluites, intentant comprendre des de dins. No podré oblidar les paraules que em va dir Maria José Vázquez, avui ja morta malauradament, que era una líder de les persones amb discapacitats: "Deixes de ser diputada? No ho deixis...: tu ens entens!". Aquest "tu ens entens" té un valor especial, perquè no m'estava parlant exclusivament de coneixement, sinó d'actitud, de comprensió, de les reu-

nions sense hora fixa d'acabar, d'escoltar i de dialogar. Com també em va emocionar profundament que des de l'Associació de Veïns de Campclar em fessin el seu millor regal, un placa amb la inscripció "por tu coraje, compromiso y cercanía con todos los vecinos", amb el que reconeixien no sols les actuacions que havia pogut fer en favor del barri i de la seva gent, sinó l'actitud i l'esforç de comprensió dels seus problemes. També en això m'ha servit molt l'antropologia, perquè encara que podem convenir que aquesta mena d'actitud és de sentit comú i raonable, no sempre és té, i sí que és cert que els professionals de l'antropologia hem tingut una capacitació i sensibilització específiques (l'etnografia) per a l'observació, la participació i la comprensió.

I ara anem en la direcció inversa: De què m'ha servit l'activitat política per a l'activitat acadèmica, com a antropòloga? Aquí he de diferenciar els aspectes curriculars dels de contingut acadèmic. En termes curriculars, no m'ha servit res de res, tot al contrari. La major part dels meus companys i col·legues, encara que no m'ho diguin directament, pensen que he perdut el temps i que he estroncat la meva carrera acadèmica. I tenen tota la raó des del punt de vista curricular, ja que a efectes pràctics és com si no hagués fet res.

No em queixo, res a dir, aquesta és la nostra cultura, que té a veure molt amb el descrèdit de la política. Constato un fet, doncs. Però vull assenyalar que als Estats Units o al Regne Unit, en canvi, sí que es valora l'experiència adquirida en la política per a qui retorna a l'acadèmica. L'expressió més directa la tinc de la meva estada a Londres a finals del 2012, com a part dels mesos sabàtics que vaig poder gaudir en la meva reincorporació a la universitat. A l'Institut of Social Research de Birkbeck College, on vaig estar com a investigadora visitant, van valorar molt aquesta implicació política, i em van demanar justament que impartís un seminari on el tema triat tingués dimensions acadèmiques i polítiques i que jo l'hagués treballat des de les dues vessants. Vaig parlar, en una sala plena d'activistes feministes, acadèmiques i tècnics de l'Administració, de la violència de gènere, de com s'havia abordat socialment i políticament. Des de la reflexió acadèmica vaig intentar aprofundir en algunes diferències entre uns països i uns altres. La sorpresa per molts dels assistents fou que Espanya té uns nivells de violència de gènere (comptabilitzats en morts de víctimes) similars o inferiors als de

la mateixa Anglaterra, França, Noruega o Itàlia (quan pensaven que era al contrari), i malgrat això, la potència de les polítiques públiques que es van posar en marxa arran de l'aprovació el 2004 de l'anomenada "Llei integral" és molt superior, com reconeix un informe la Comissió Europea. Vaig intentar donar les claus interpretatives d'aquestes diferències, que vaig situar en el paper dels mitjans de comunicació. Efectivament, en tots els països europeus els moviments feministes han fet molta pressió i treball, els governs també han fet actuacions, però la diferència està que a Espanya els mitjans de comunicació s'implicaren en la lluita contra aquest problema, per la qual cosa van contribuir al coneixement i a la sensibilització per part de la població i, amb això, van contribuir també a legitimar les actuacions públiques. Mentre llegim aquestes ratlles, ja deu haver sortit publicat a la revista *European Journal of Communication* l'article acadèmic en què exposo els arguments i les proves empíriques per arribar a aquesta conclusió.

Això em porta a una altra reflexió afegida. Quan a la universitat parlem de transferència de coneixement, aquesta que sí que es valora a efectes curriculars, què volem dir? A quins aspectes ho limitem? Els acadèmics i les acadèmiques que participen en política, no transfereixen coneixement? Pensem-ho bé: fer una recerca que pugui tenir interès per a determinades empreses, sí que és transferència de coneixement. I fer una llei, no ho és? No té incidència en la societat? Són preguntes retòriques, és clar, perquè la resposta la coneixem. Més amunt parlava de les mutilacions genitals femenines. Els protocols que avui segueixen els professionals de la sanitat, l'educació, els serveis socials, els mossos d'esquadra, etc. han emanat en bona part de les actuacions proposades en l'acord parlamentari que he explicat abans. Crec que, en un cas com aquest, podem dir que s'ha transferit coneixement. Un altre exemple: vaig participar en l'elaboració de la Llei d'arxius i documents de Catalunya, que és la que avui s'aplica per a l'organització documental de les administracions públiques, arxius i biblioteques, també de la nostra biblioteca, també de la documentació que genera la nostra universitat. Podria continuar amb altres lleis, mocions o proposicions no de llei, que s'han traduït en actuacions que incideixen en la vida de la gent. Però, en termes curriculars, això no es considera transferència de coneixement.

En els continguts acadèmics, en canvi, puc dir que he ampliat els meus interessos i línies de recerca i hi he aprofundit. Molts aspectes que tractava a l'Ajuntament, al Parlament o al CAC, han tingut per mi un significat no sols polític sinó també acadèmic: no podia deixar d'aplicar la mirada antropològica, analitzar i interpretar. Per això, i malgrat haver estat fora de la Universitat, durant aquests anys he escrit i he publicat articles i textos de caràcter acadèmic, amb dades empíriques provinents de la meua activitat política. La participació política m'ha obert nous camps d'interès acadèmic, que suposen, de fet, una ampliació o evolució dels que ja tenia. Un és l'anàlisi de les polítiques públiques com a productes culturals i socials, a partir de la incidència en la vida de les persones, i també en la construcció de noves categories culturals i identitats. He treballat aquest camp amb relació a les polítiques familiars, l'atenció a la dependència, la violència contra les dones o la participació política de les dones. L'altre camp d'interès, nou en la meua trajectòria acadèmica, és el dels mitjans de comunicació, en la seva capacitat de generar representacions socials i imaginaris socials. Ho he treballat especialment amb relació a la presència i representació de les dones en els mitjans i també de la diversitat cultural.

Estic convençuda de la necessitat d'enfortir els ponts entre l'activitat acadèmica i la política, per dues raons. La primera, perquè l'activitat política necessita coneixement, expertesa (i hi ha demanda). Des de la universitat es pot i cal proporcionar aquesta expertesa, que és una forma de contribuir a millorar la qualitat del discurs polític i de les actuacions polítiques. Però això implica entendre els requeriments del món polític i adaptar-hi el llenguatge acadèmic. La segona raó és que la universitat necessita recuperar la seva dimensió crítica. Donar eines als estudiants perquè puguin pensar críticament forma part de la nostra obligació com a docents. L'actual sistema no ho facilita gaire. He trobat en la universitat d'avui més competitivitat i més individualisme del que hi havia. I menys esperit crític. La universitat s'ha tancat més en si mateixa. Observo que l'anomenada *excel·lència* (terme que s'ha tornat antipàtic per reiteratiu) va sovint acompanyada de l'acceptació acrítica d'uns criteris d'avaluació quantitativs que, al meu parer, enriqueixen els *curricula* però frenen la innovació i la creativitat. Les relacions de poder, sovint traduïdes en criteris acadèmics, s'expressen també en la possibilitat de publicar o no en

determinades revistes, o d'obtenir subvencions per la recerca. Considero necessari avançar en qualitat docent i investigadora sense que això impliqui renunciar a la capacitat crítica, i aquesta és també una funció de la universitat.

Vull acabar amb una reflexió de caràcter més personal. Amb motiu de la distinció m'he vist obligada a pensar en la meva trajectòria vital, acadèmica i política. La Berta Ramos, per fer el vídeo, em va cosir a preguntes i em va fer buscar fotos i material audiovisual. I fent aquesta incursió al passat, m'ha sorgit aquell vell debat filosòfic sobre què pesa més, l'atzar o la necessitat. I les dues dimensions s'entrellacen, és clar. La sola necessitat, el condicionament determinista m'hauria portat a una vida molt diferent.

Filla d'un representant de sabates i d'una dona de classe obrera que en els tristos anys cinquanta sobrevivia amb penes i treballs al barri de Gràcia, mai em vaig imaginar —ni els meus pares imaginaven— que arribaria a estudiar a la universitat. I quan vaig fer-ho, tampoc pensava que faria antropologia, ni que seria catedràtica, ni que m'implicaria en política (cosa que per cert vaig fer ràpidament quan era estudiant)... Res de tot això estava previst, i tot això ha estat. Sóc fruit, en aquest sentit, d'una societat que es començava a moure malgrat el pes condicionant i dur d'una dictadura. I estic orgullosa dels meus orígens humils, que m'han motivat sempre a lluitar per la justícia social i la igualtat. El fet de ser dona també ha condicionat lògicament la meua vida i la meua identitat. I haver nascut a Catalunya, és clar. Res no seria igual sense totes aquestes circumstàncies.

Els estudis van constituir una oportunitat formidable per mi, ja que em van obrir l'horitzó i em van fer sortir d'aquell destí tan marcat, limitat i poc interessant que es preveia per a una noia en aquells anys. Però sempre he pensat, i ho constato, que per mi mateixa, tota sola, no hauria pogut fer tantes coses. El que ha estat important, decisiu, és l'entorn de persones que no sols m'han estimulat, sinó que amb la seva confiança i amb el seu impuls m'han empès a fer coses que potser jo no m'hauria atrevit a fer. Començant per la família, els meus pares i germans, en Joanjo durant tants anys, en Jordi avui, els meus fills i les seves parelles, i els meus dos néts, que m'han animat directament o indirectament.

En la Universitat, l'equip d'antropologia que vam formar a Tarragona en els anys vuitanta va ser també decisiu, amb en Joan, en Juanjo, en Comi, l'Oriol. I el treball, també en equip per investigar, ha estat de les coses més estimulants que he fet mai. Amb la Montse, la Yolanda, en Jordi, l'Agustí, la Sílvia... Són persones totes elles que han confiat en mi, i aquesta confiança, palpada en el dia a dia de la Universitat, m'obligava a tirar endavant.

I el mateix ha passat en el terreny de la política. Em vaig presentar a unes eleccions municipals a Tarragona perquè m'ho van demanar i van insistir gent de la Plataforma i d'Iniciativa per Catalunya, que van confiar que podia aglutinar diferents sensibilitats i treballar conjuntament per la ciutat. Aquesta mateixa confiança en mi per part de molta gent (especialment els votants, lògicament) em va fer arribar al Parlament de Catalunya i després al Consell de l'Audiovisual. I avui presideixo la Fundació Nous Horitzons pel mateix motiu, també com una mostra de confiança respecte al que puc aportar a la reflexió política, en aquest cas per part dels dirigents d'Iniciativa per Catalunya Verds.

Repasant la meva activitat acadèmica i política arran de la concessió de la distinció, he pres molta més consciència de la importància que ha tingut per a mi aquest entorn d'amics, família, col·legues, companys de qui he rebut confiança i estímul... I és que soc antropòloga. No puc deixar d'interpretar les trajectòries vitals, també la meua, com a fruit d'uns condicionaments socials i culturals.

Acabo donant-vos les gràcies novament. I invitant-vos als qui us sigui possible a anar a la porta de l'Ajuntament a les set, on dones electes (regidores, diputades, i exregidores i exdiputades) llegiran un manifest en contra de la nova llei de l'avortament. I és que aquí podem anar fent activitats acadèmiques, que és el que ens toca, però a fora la vida continua i cal continuar defensant els drets de les dones. Inexorablement, l'àmbit acadèmic i el polític s'entrellacen com en una mena de *never ending story*, com una història interminable.

Tarragona, 4 de març de 2014

